

Міністерство освіти і науки України  
Сумський державний університет  
Шосткинський інститут Сумського державного університету  
Фармацевтична компанія «Фармак»  
Управління освіти Шосткинської міської ради  
Виконавчий комітет Шосткинської міської ради

# ОСВІТА, НАУКА ТА ВИРОБНИЦТВО: РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ

## МАТЕРІАЛИ III Всеукраїнської науково-методичної конференції

(Шостка, 19 квітня 2018 року)



Суми  
Сумський державний університет  
2018

## СВОЄРІДНІСТЬ АРХЕТИПУ ДОРОГИ В РОМАНІ І. КАЛЬВІНО «ЯКЩО ОДНОЇ ЗИМОВОЇ НОЧІ ПОДОРОЖНІЙ»

Н.Ю. Бондар

Шосткинський інститут Сумського державного університету  
kfznd@ishostka.sumdu.edu.ua

Письменники постмодерністського часу змогли використати «есхатологізм» хаосу як художній прийом, щоб «підірвати» художній простір навмисною невпорядкованістю, просторово-часовими зсувами. Така художня модель служить свого роду дзеркалом світу, який падає в Хаос і навіть перебуває в ньому. Можна сказати, що поетичний постмодерністський простір – це поєднання хаосу і космосу, в деякому роді «хаокосмос» (Дж. Джойс). У свою чергу, нелінійність письма призводить до виникнення такого явища (і поняття), як «гіпертекст», який дає можливість рухатися думки за різними напрямками. У романах постмодерної доби герої часто подорожують в просторі, який нагадує лабіринт. Фрагментарна структура твору змушує читача також віртуально подорожувати неходженими стежками разом з персонажем або навіть ототожнювати себе з ним. Особливо яскраво цей факт виявляється при читанні роману італійського прозаїка І. Кальвіно «Якщо одного разу зимової ночі подорожній». Автор сам назвав свій роман гіперроманом. А М. Візель назвав його «зразком художнього гіпертексту» [2]. В основному дослідники цього роману зверталися до різних поетологічних аспектів (М. Візель, О. Помаранська, Н. Анастасьєв, Ю. Покальчук), в той час як архетип дороги ще не розглядався.

Мета статті – розглянути своєрідність архетипу дороги в романі І. Кальвіно «Якщо одного разу зимової ночі подорожній» з урахуванням постмодерністського сприйняття світу і спробувати, таким чином, заповнити цю прогалину у вивченні його творчості.

Роман І. Кальвіно «Якщо одного разу зимової ночі подорожній» складається з 12 фрагментів інших романів і являє собою деякий «віртуальний» простір, в якому подорожує головний герой, Читач. Архетип дороги, з одного боку, це – подорож Читача, яка пов'язана з пошуком першої прочитаної книги, автора, лжеперекладача, з іншого боку – це свого роду інтелектуальний, «віртуальний» рух з одного фрагмента до іншого, що дозволяє читачеві домислити зміст кожного фрагмента, повтори передають «рух» часу, тобто його плинність.

На думку Н. Анастасьєва, «написав совершенно развинченный роман, Кальвино доказал необходимость хоть какой-то художественной цельности. Возможна и другая версия: придумав шарж на постмодернистскую модель литературы, И. Кальвино посмеялся над теориями, а заодно убедил в невозможности самой этой литературы, так сказать, демифологизировал ее» [1; 19]. Очевидно, ці твердження виходять з того, що сам Анастасьєв вважає: «Поиски постмодернизма – это поиски неудачи» [1; 30]. Однак це не так. Роман І. Кальвіно – це своєрідний лабіринт, і тому він важливий для тлумачення архетипу шляху. У романі представлені багато видів доріг: не тільки реальний шлях, а й віртуальний, «інтелектуальний» (рух з одного фрагмента до іншого, дозволяючи домислити зміст кожного фрагменту).

У романі І. Кальвіно присутній «віртуальний простір», з яким пов'язаний Читач, який перебуває в пошуках першої прочитаної книги. Це простір нагадує собою лабіринт, в якому початки декількох романів є проходами, які ведуть до глухого кута, тому що вони не мають продовження (кінця). Це також схоже на різому, яка розглядається як філософська і поетологічна фігура постмодернізму.

Таким чином, І.Кальвіно створює художній простір роману у вигляді бріколажу, воно змушує читача замислитися над важливими проблемами, серед яких – читання книг, хоча в даному художньому світі це теж не конкретна дія, а скоріше «гра в бісер» з

по-кафкіанськи абсурдними правилами. Зв'язки між фрагментами можна простежити через образи Читача та Читачки, які разом шукають продовження вподобаних книг. Також своєрідна цілісність твору підтверджується в кінці роману, коли читач з'єднує разом усі назви фрагментів книг і виходить смислова єдність: «Если однажды зимней ночью путник, неподалеку от хутора Мальборк, над крутым косогором склонившись, не страшась ветра и головокружения, глядит вниз, где сгущается тьма, в сети перекрещенных линий, в сети перепутанных линий, на лужайке, залитой лунным светом, вокруг зияющей мглы. - Что ждет его в самом конце? – спрашивает он, с нетерпением ожидая ответа» [3; 157]. Як стверджує один з читачів, всі романи так починалися, але вони не про подорожнього, який згадується лише на початку розповіді, а про ті історії, які він чув під час подорожі.

Подорож Читача в пошуках книг і перекладача (архетип дороги) складається з наступних елементів: будинок - книжковий магазин - університет - видавництво - будинок Людмили - будинок письменника - Атагвітанія - тюремна камера - Ірканія - архівна бібліотека - парк Ірканії - бібліотека - будинок.

Подорож переривається фрагментами з прочитаних Читачем книг. Таким чином, шлях героя – віртуальний. Кожен фрагмент включає абсурдний, хаотичний художній світ, в якому головний герой загнаний в глухий кут і не знає, що робити далі. Вставні фрагменти втілюють різні розповідні стилі, жанри: детектив, роман виховання, психологічний роман, любовну історію, щоденник, казку. Реальний і віртуальний шляхи – важлива сюжетоутворювальна особливість, що показує принципову незавершеність буття.

Під «дорогою» можна мати на увазі і подорож, і життєвий шлях, блукання; крім того, дорога пов'язана з рухом, а він, у свою чергу, може бути фізичним і духовним, тобто уявним (віртуальним). Так як постмодерністському твору властива фрагментарність, то, природно, і немає хронологічного порядку в подіях. Але як було зазначено вище, цілісність твору проявляється при прочитанні окремих епізодів або фрагментів. У постмодернізмі трансформується архетип шляху/дороги. Тепер рідко зустрінемо в чистому вигляді подорож, мандри, блукання, як в класичних романах. У постмодерністських творах формуються нові, коннотативні поля архетипу дороги, такі як «уявний рух», піднесення і сходження/падіння. Герої намагаються наблизитися до сакрального центру, але це неможливо в постмодерністському творі. Шлях героя – це блукання по лабіринту в пошуках виходу, якого немає.

Таким чином, у романі І. Кальвіно «Якщо одного разу зимової ночі подорожній» формується коннотативне поле архетипу дороги як «уявного руху», блукання по лабіринту та віртуальна подорож. Зміна архетипу відбувається в зв'язку зі зміною світосприйняття і історичних подій. Лабіринтовий шлях в романі виявляє ціннісну установку І. Кальвіно, і це - початкова релятивність, умовність і «мозаїчність» світу. І навкруги «дороги» шикуються абсурдність буття, відчай, передчуття загальної кризи суспільства, культури, цивілізації, а сам шлях веде в нікуди.

#### Список літературних джерел

1. Анастасьев Н. У слов долгое эхо / Н. Анастасьев // Вопросы литературы. – 1996. – № 4. – С. 3–30.
2. Визель М. Поздние романы Итало Кальвино как образцы гипертекста [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.litera.ru/slova/viesel/viesel.htm>, свободный. – Загл. с экрана.
3. Кальвино И. Если однажды зимней ночью путник / И. Кальвино // Иностранная литература. – 1994 – № 4 – С.41–157.